



**Олександр МІХНО,**  
директор Педагогічного  
музею України,  
кандидат педагогічних наук,  
старший науковий  
співробітник

**125 років від дня народження Дмитра Чижевського (1894–1977), українського вченого-енциклопедиста – філософа, славіста, літературознавця, культуролога**



Народився Дмитро Іванович Чижевський 4 квітня 1894 в м. Олександрії Херсонської губернії (тепер — Кіровоградської області). Закінчивши у 1911 Олександрійську гімназію, Д. Чижевський стає студентом фізико-математичного факультету Петербурзького університету. Згодом він зрозумів, що його покликання в іншій царині, тому в 1913 переходить до Київського університету, де зосереджується на вивченні філософії і слов'янської філології (закінчив 1919). В 1921–1924 продовжує навчання у кількох німецьких університетах. Серед тогочасних його наставників були видатні філософи ХХ ст. Е. Гуссерль, К. Ясперс, М. Хайдеггер та ін.

Потім Д. Чижевський викладає в Українському Високому Педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у Празі, а з 1929 стає професором Українського Вільного університету в Мюнхені. Досліджуючи піетистські архіви, Д. Чижевський натрапив на знахідку, яка стала найбільшим відкриттям у його житті. Це рукопис кількох частин головного твору чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592–1670), який 150 років вважався втраченим, — книги «Загальна порада людському роду, і перш за все вченим і благочестивим властителям Європи, про виправлення людських справ» (лат. «*De rerum humanorum eraendatione consultatio catholica ad genus humanum ante alios vero ad Eruditos, Religiosos Potentes Europae*»), капітальної семитомної праці про реформу людського суспільства, над якою вчений працював у 1643–1670).

Вивчаючи розвиток духовного світу людини у цій та інших пра-

## Квітень 2019. Постаті

цях чеського педагога, Д. Чижевський неодноразово підкреслює основну тезу Я.А. Коменського про універсальність науки. Д. Чижевський захоплювався умінням чеського дидакта органічно поєднувати зміст і форму як у процесі виховання, так і у викладі власних думок та міркувань. Намагання Д. Чижевського аналізувати погляди Я.А. Коменського в контексті відповідної культурологічної епохи дали змогу краще розкрити філософські основи його педагогічної системи і довести, що його педагогічна концепція базувалася на засадах християнсько-педагогічної антропології: глибокій духовності, християнській моралі та прагненні людини до самопізнання і самовдосконалення. Діяльність Д. Чижевського з вивчення творчості Коменського багатоаспектна й різноманітна: від архівних пошуків та публікації невідомих творів, до інтерпретації його філософсько-релігійних, суспільно-політичних, педагогічних поглядів, розкриття його постаті як видатного слов'янського мислителя, універсального вченого свого часу.

1949 Д. Чижевський від'їжджає до США, де йому запропоновано посаду професора в Гарвардському університеті (викладав славістику). У 1956 він повертається до Німеччини, де очолює кафедру славістики Гейдельберзького університету. У 1962 його обрано дійсним членом Гейдельберзької академії наук, а незабаром і Хорватської академії наук у Загребі.

Помер Дмитро Чижевський у Гейдельберзі 18 квітня 1977 р.

**180 років від дня народження Отто Вільмана (Willmann, Otto; 1839–1920), німецького педагога**



Отто Вільман народився 24 квітня 1839 у м. Лісса (нині Лешно, Польща). Навчався в університетах Бреслау (нині Вроцлав, Польща) і Берліна. Викладав на педагогічному семінарі у Т. Ціллера в Лейпцигу (1863–1868) і на педагогічних курсах Ф. Дітеса у Відні (керівник — з 1868). У 1872–1903 професор Празького (німецького) університету. Засновник Союзу християнської педагогіки (1907).

Отто Вільман розробляв такі теоретичні проблеми педагогіки: предмет педагогіки як науки, структура і система педагогічних знань, природа навчально-виховного процесу; соціальні функції, цілі, зміст, організаційні форми і методи освіти. Поділяв педа-

гогіку на історичну, теоретичну і практичну. Основною функцією виховання визнавав передачу від покоління до покоління «вічних ідей» і культурно-історичних традицій, ядром яких, за Отто Вільманом, є релігійно-етичні норми. Переглянув запропоновані Гербартом ступені навчання, вважаючи, що вони хибують нечіткістю визначень і змішанням логічних і психологічних понять. Запропонував виділити три ступені засвоєння (сприйняття, розуміння, застосування), кожному з яких має відповідати особлива форма навчання.

Учений зробив істотний внесок у розвиток теорії навчання і соціологічно обґрунтував дидактику як відносно самостійну науково-педагогічну дисципліну. Наприкінці ХІХ ст. вийшла його книга «Дидактика як теорія освіти в її ставленні до соціології й історії освіти». Узагальнивши все краще, висловлене видатними дидактами ХVІІ–ХІХ ст. про значення міжпредметних зв'язків, О. Вільман присвятив цій проблемі спеціальний параграф «Взаємозв'язок між предметами навчання». Акцентуючи на тісному взаємопереплетенні навчальних предметів, він наголошував і на відповідальності вчителів за реалізацію цих зв'язків. Учитель має уважно стежити за тими положеннями, де його предмет пов'язаний з іншими, і вказувати на це учням, наполягати на пригадуванні цих зв'язків і, в разі необхідності, заповнювати прогалини у знаннях. Ідея міжпредметних зв'язків знайшла широке відображення в працях українських педагогів ХІХ–ХХ ст.

Отто Вільман плідно розробляв історію педагогіки (головним чином — історію дидактичних ідей і освітніх закладів). Він підкреслював, що педагогічні системи різного часу припускають різні форми виховних та освітніх закладів і, проголошуючи власні принципи і вимоги, завжди мають на увазі навну практику. Якщо дослідження рухатиметься виключно у сфері абстрактних визначень, то йому завжди буде загрозувати небезпека дивитися на сучасне як на постійне, на окреме як на загальне, робити свої узагальнення на занадто вузькій підставі фактичних даних і недостатньо цінувати неозорну мережу прецедентів і умов, з якими пов'язано ці явища. Отже завдання історії виховних та освітніх закладів — дати рефлексії великий і прозорий емпірико-історичний матеріал.

Помер Отто Вільман 1 липня 1920 у м. Лейтмеріц (нині Літомержице, Чехія).

**170 років від дня народження Фелікса Кляйна (Felix Christian Klein, 1849–1925), німецького математика, педагога, реформатора математичної освіти**

Фелікс Кляйн народився 25 квітня 1849 у Дюссельдорфі. Тут він закінчив гімназію і в 1865 вступив до Боннського університету. Дисертацію з геометрії



Кляйн захистив у 1868. З початку своєї кар'єри Ф. Кляйн проявив рідкісне поєднання творчих і організаторських здібностей, а також яскраво виражене прагнення руйнувати бар'єри між чистою і прикладною наукою. Його інтереси стосувалися всієї математики. Геометрія, теорія чисел, теорія груп, алгебра і теорія інваріантів — усе було залучено до його головної роботи — розвитку й завершенню великих ідей Рімана в геометричній теорії функцій. Винцем цієї роботи була його теорія автоморфних функцій.

Фелікс Кляйн був не тільки видатним ученим, талановитим популяризатором математики, але й визначним реформатором математичної освіти світового масштабу, одним з авторів так званих «Меранських програм». Суть цих програм: викладання математики має будуватися на основі врахування психологічних закономірностей засвоєння математичного знання; увесь навчальний матеріал має бути проінтегрованою ідеєю функціональної залежності величин у їх геометричному освітленні; учні мають систематично знайомитися з прикладними питаннями математики. Проекти реформування шкільного й університетського викладання математики, розроблені під керівництвом і за особистою участю Ф. Кляйна, загальноновизнано. Кращі його ідеї реалізовано, але деякі принципово важливі, наприклад, щодо розумного розподілу навчального часу між гуманітарним і природничо-математичними циклами дисциплін, залишаються актуальними до цього часу.

Учений був прихильником ширшої, ніж це було тоді, математичної освіти. Він уважав необхідним у викладанні приділяти увагу розкриттю логічних основ курсів, історичних зв'язків ідей, фактів, методів, рекомендував іншим, зокрема майбутнім учителям: «...Вказувати на історичний розвиток науки, на досягнення її великих основоположників».

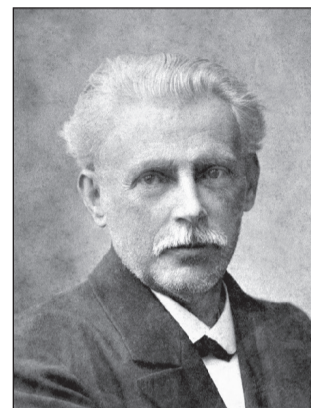
Багатогранною є організаторська і громадська діяльність Фелікса Кляйна. Майже 50 років він був головним редактором одного з основних математичних журналів «*Mathematische Annalen*», багато зробив для створення «Енциклопедії математичних наук».

Своєрідною лебединою піснею Ф. Кляйна були його «Лекції про розвиток математики у ХІХ столітті», які він читав у 1914–1919. У передмові до видання цих лекцій подано характеристику його творчості і самої особистості Ф. Кляйна: «Ці лекції є зрілим плодом багатого життя, проведеного в центрі наукових подій, виразом зворушливої мудрості і

глибокого історичного розуміння, високої людської культури і майстерного дару викладу».

22 червня 1925 року Фелікс Кляйн помер. На його могилі — простий напис: «Фелікс Кляйн. Друг, Щирий і Незмінний».

**165 років від дня народження Миколи Сумцова (1854–1922), українського фольклориста, етнографа, літературознавця, педагога, бібліографа**



Сумцов Микола Федорович народився 18 квітня 1854 у Санкт-Петербурзі. Після смерті батька родина переїхала жити на Харківщину. Середню освіту здобув у 2-й Харківській гімназії, де досконало оволодів французькою та німецькою мовами. Українську словесність він вивчав самостійно — читав твори Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського та інших українських письменників, творчість яких не входила до навчального курсу гімназії.

1875 закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету; залишений у ньому професорським стипендіатом. 1876 слухав лекції в Гейдельберзькому університеті (Німеччина). 1878–1922 — викладач Харківського університету, з 1888 — професор, з 1889 — секретар, а з 1892 — голова педагогічного відділу. У 1897–1919 — голова Харківського історико-філологічного товариства.

Микола Сумцов — перший викладач Харківського університету, який почав виголошувати академічні лекції українською мовою. Один із засновників Харківської громадської бібліотеки, фундатор і попечитель Пушкінського училища, голова Харківської міської училищної комісії, завідувач Етнографічного музею при Харківському університеті. У 1920 за ініціативи та під керівництвом М. Сумцова у Харкові був створений Музей Слобідської України ім. Г. Сковороди (нині Харківський історичний музей ім. М. Сумцова).

Для «Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона» написав значну кількість статей про українських культурних діячів. Разом із сином Дмитром написав та видав підручник «Географія України».

Глибокі знання української традиційної культури привели Миколу Сумцова до висновку, що «життя на Україні повинно піти іншим шляхом. В першу чергу, треба звернутися до відродження і поширення національного українського почуття і свідомості».

Помер Микола Сумцов 12 вересня 1922 р. у Харкові.